

Häverluren

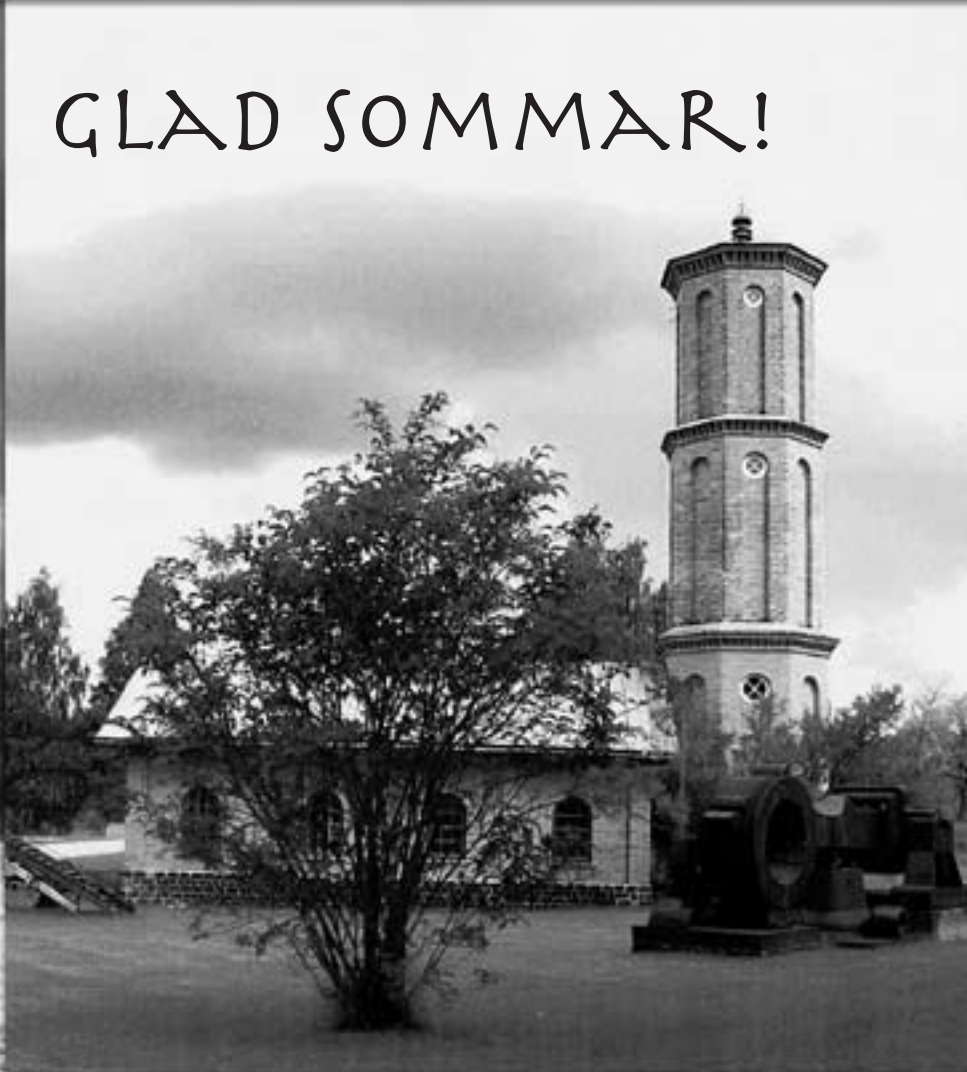

2006

Medlemstidskrift för Värmlands Hembygdsförbund

Nr 2

GLAD SOMMAR!

Näverluren

MEDLEMSTIDSKRIFT FÖR

ADRESS

Treffenbergsvägen 4
652 29 Karlstad
tel: 054-10 15 82
fax: 054-10 17 92
e-post: kansliet@hembygdvarmland.se
hemsida: www.hembygdvarmland.se

ANSVARIG UTGIVARE

Karl-Axel Branzell tel: 054-21 82 59

MEDLEMSSERVICE

Elisabeth Axelsson tel: 054-10 15 82

REDAKTION

Redaktör: Marie Söhrman
Gunnerudstorp 26
686 96 Östra Ämtervik
tel. 0565-303 20

OBS! Ny e-post: marie@km-ide.se

NÄVERLURENS STYRGRUPP

Carl-Göran Tollesby tel: 054-10 05 30
Thord Gustavsson tel: 0555-741 16
Marie Söhrman tel: 0565-303 20

GRAFISK FORM

KM idé/Kjell Sundström tel: 0565-303 20
e-post: kjell@km-ide.se
www.km-ide.se

FOTOGRAF

Anges när denne är känd.

TRYCKERI

City Tryck i Karlstad AB 2006
Miljögodkänd trycksak lic. nr. 341 144

INNEHÅLL

- 3** Ordföranden har ordet
Karl-Axel Branzell
- 4** Gamla Bruket, Munkfors -en 300-årig historia
Roland Sundberg och Bengt Kylberg
- 9** Strategi för digitala arkiv
Källa: Sveriges Hembygdsförbund
- 9** Pilgrimsvandring Karlstad-Trondheim
Karl-Axel Hjert
- 10** Hembygdsförbundet informerar
Red.
- 10** Rapport från årsmötet
Elisabeth Björkman, Grava Hembygdsförening
- 11** Sommarprogram 2006
Red.
- 16** Gästgiverier, skjuts-, järnvägs-, post- och telefonstationer i Färnebo härad
Roland Kiblstadius
- 18** Saxat ur och Försäkringsfrågor
Olof Andersson och red.
- 19** Gruvolycka i Finnmosen
Jan Kruse, Nordmarks hembygdsförening
- 21** Ramprogrammet
Kjell Toreld
- 22** Rapport från Skansmöte
Karl-Axel Branzell
- 23** Två Fröding för en Selma
Ulf i Sandhult
- 23** 20 kronorssedeln
Kjell Sundström

Prenumerationspris: 100 kronor per år o enskild. 4 nr/år.
Prenumeration av Näverluren erhålles genom att sätta in nämnda summa på vårt postgiro 9 70 98-8
Glöm inte skriva namn och adress

Välkommen med artiklar

Originalhandlingar, teckningar, fotografier eller liknande skickas till Marie för inscanning. Manustexter skickas på e-post, inklistrade direkt i e-postbrevet eller på diskett, i sista hand på maskin. Helst inga handskrivna manus. Antal tecken per sida, inkl. underrubriker, utan bilder är 3 800 tecken.

Digitala bilder bör vara i 300 dpi och 9-22 cm bredd. Sparas i JPG-format utan komprimeringsgrad. Om det är många bilder är det bättre att skicka en CD och spara i TIF-format.

Omslag: Bildcollage från Gamla Bruket i Munkfors. Layout: Marie Söhrman.

Ordföranden har ordet

Mariebergs Herrgård en solig fredag

Det är nu tre månader sedan förra gången jag skrev i den här spalten. Och mycket har hänt och händer kring vårt förbund. Vi har haft ett styrelsemöte och flera Au där förbundets arbetsätt har diskuterats. Och vi är inom styrelsen överens om att vi är på rätt väg och att det verktyg vi har endast behöver finslipas. Mycket arbete har lagts ned på att organisera för accessbidraget och här har Inger Axelsson tagit fram ett förslag som har mottagits mycket positivt. Samtidigt har möjligheterna till att få personal från arbetsförmedlingarna ökat. Det är förbundet som anställer men föreningarna kommer med förslag. Jag har nu varit på fem distriktsmöten och fått många intryck och är imponerad av den aktivitet och framtidstro som råder. Och här kommer accessbidraget att bereda mark för ett ökat användande av dator inom föreningarna. Thord Gustavsson har här gjort ett stort arbete och lika aktiv är han för Sofie programmet, tack Thord.

Jag har också mött mycket beröm för, om Näverluren. Tack Marie för den insats du gör. Vi kan se fram emot en ytterligare utökad upplaga, genom de förslag som kommit fram på mötena. Jag har också varit i Torsby och på ett mycket välbesökt möte haft samtal omkring beredskapsåra och skansen på Valberget, se särskild artikel. Detta var det första mötet i den serie av möten som kommer att arrangeras runt om i Värmland under året. Mottot är "Beredskapsåra" och syftet är att ta fram minnen från den tiden samtidigt som vi pekar på de rester som finns i bygderna från den tiden. Detta är ett arrangemang av den nybildade lokalhistoriska sektionen. Mottot för 2007 är Brukshistoria och

den serien inleds med höstmötet på det Gamla Bruket i Munkfors den 16 september. För 2008 funderar vi på vad rörelse kan bidra med för att hålla liv i vår hembygds kyrkor. Jag ser nu med spänning fram mot vårt årsmöte i Brunskog. Och om allt fungerar (midjemått m. m.) kommer jag att bära Södra Finnskogas dräkt. Nu kan vi bara hoppas på bra väder under alla de evenemang som ni svarar för i sommar. Ha en fin sommar!

hälsar Karl-Axel Branzell

EFTERLYSNING

Våra gårdsvimplar är nu slut. Finns det någon som kan tillverka nya i denna modell eller en något enklare variant.

Ring Elisabeth på kansliet!
Tel: 054-10 15 82

Manusstopp 2005

20 januari, 20 mars, 7 augusti och 31 oktober.

Annonspriser:

Spaltbredd 82 mm. 6 kr/mm.

1/1 sida	240 x 170 mm	1 500 kr
1/2 sida	120 x 170	750 kr
1/4 sida	120 x 80	380 kr
1/8 sida	60 x 80	190 kr

Annonsackvisitör: Kristina Green

tfn. 0553-102 69 eller 0553-104 37

mobil. 070-560 51 00

e-post: rep.kristinagreen@telia.com

Till nästa nummer: Artiklar från Region 1 N. Värmland. Välkomna med höstarrangemang period 25/9–31/12. Skicka dem till kansliet. Mera kvinno saker efterlyses också.

-en 300-årig historia

Munkfors Bruk är idag en modern industri som tillverkar kallvalsade stålband, bl a härdade band för sågar. Det tillhör Böhler-Uddeholm Precision Strip AB som ingår i den internationella Böhler-Uddeholm-koncernen som har sitt säte i Wien.

Vandring ned på gamla bruksområdet

Om vi börjar utanför Strips huvudentré och vandrar nedför backen mot Klarälven, passerar vi snart Klarälvsbanan, den asfalterade cykelled som ligger på gamla NKJ:s banvall och förbinder Karlstad med Uddeholm, en sträcka på närmare 10 mil. Efter ytterligare ett hundratal meter befinner vi oss i hjärtat av det gamla bruksområdet, på det som en gång var torg eller marknadsplats. Åt norr ser vi nu den karakteristiska herrgården, i nordväst det gamla brukskontoret med sitt torn som en gång kom till för blåkopiering av ritningar, i öster Bruksmässen. I söder telegrafan som från början var en bruksbostad och intill denna bruksmagasinet där personalen gjorde sina varuuttag. I söder, rätt emot herrgårdsentrén, går Bruksgatan ut kantad av bostäder.

Fridolf Rhudin-museet

Väster om magasinet ligger en tvåvåningsbyggnad som nu inhyser ett museum till minne av Fridolf Rhudin och Olle i Skratthult som båda var munkforsare, den senare mest känd i USA:s svenskbygder – genom åren har huset inhyst bostäder, brukskontor och

skola. Fridolf föddes i Munkfors 1895 och var under 20- och 30-talen en av våra mest folkära skådespelare. Här finns många minnen från hans storhetstid och minnet befasts ytterligare genom den årligen återkommande bondkomikerfestivalen.

Fortsatt vandring

Nu fortsätter vi vår vandring på det gamla bruksområdet som idag är en vacker och stilla idyll vid stranden av Klarälven och den stora forsen, men som en gång sjöd av liv och verksamhet. Det är också här Föreningen Gamla Bruket huserar. Den ideella Föreningen Gamla Bruket i Munkfors startades 1980 med avsikt att bevara de kvarvarande minnesmärkena från en mer än 300 årig järnbrukshistoria samt att göra området tillgängligt för besökare och ge senare generationer en bild av hur livet tedde sig i samhället under arbete och fritid.

Kvarnen

Denna byggnad uppfördes i slutet av 1700- talet, och användes bl. a. som bostad till folk som inte var från Munkfors men som arbetade på bruket; förbönder och dagsverkare. 1909 blev den ombyggd till Munkfors första el-drivna kvarn. Här finns i norra delen kvarnmaskineriet, den södra delen är ombyggd till samlings och kafélokal.

Brandstationen och dammen

Brandstationen med det karakteristiska tornet för att torka lina-slangar finns med i beskrivning av Munkfors Bruks byggnader redan 1884. Här kan man se många brandredskap, bland dem den ståtliga ångsprutan. Bredvid brandstationen står en mumblingshammare uppställd som monument. Den var direkt driven av ett vattenhjul användes för det första smidet av smältstyckena från lancashirehärdarna.

Alldeles norr om brandstationen ligger dammen som är en avledning av älven ovanför forsen. När verksamheten började här 1670 fanns ingen möjlighet att utnyttja älvens huvudflöde. Från dammen leddes vattnet sedan ut i en sump över verksommrådet som låg i slänten nedanför. I sumpen, som i princip var en stor träränna, stod vattnet på samma nivå som i dammen. Under sumpen kunde man sedan placera en rad vattenhjul

Del av Gamla Bruket.

Personalen vid mekaniska verkstaden år 1885.

(eller senare turbiner) som vart och ett reglerades separat med en lucka i sumpen. Vattenhjulen drev sedan verkets maskiner; blåsbälgar, blåsmaskiner och hamrar liksom sågverkets vinschar och sågramar.

Laxholmen

På bruksområdet finns ett antal platser värda ett besök, ta exempelvis en promenad över gamla järnvägsbron till Laxholmen. Denna bro är en av landets äldsta hängbroar, byggd år 1880. Från bron får man en fantastisk vy upp mot Munkforsens stora fall.

På Laxholmen finns den permanenta Lerin-utställningen, inrymd i de gamla träddragerilokalerna. Här finns ett stort antal konstverk av Lars Lerin, en av Sveriges mest omtyckta konstnär.

Kraftstationen/Kanalstigen/forsen

Vägen genom Gamla Bruket mynnar ut vid Munkfors kraftstation. Den är ansluten till älven med en kanal ovanför älvfåran som rinner väster om Laxholmen.

Alldeles vid brofästet mot kraftstationen börjar Kanalstigen, en fascinerande promenadled där Klarälvens vattenvägar passeras på smala gångbroar.

Bron över forsen har en intressant historia den är av s.k. gallerverkstyp och tillverkades 1877 i England av The Skerne Ironworks C:o och användes som järnvägsbro av Bergsslagsbanan över Göta älv vid Trollhättan. När denna bro ersattes av en ny 1926 nedmonterades den och flyttades till Munkfors för att överbrygga älvfåran vid byggandet av kraftstationen.

Hästkoholmen

Uppströms bruksherrgården ligger den mångomskrivna Hästkoholmen. Här fanns norra bryggan dit gods från norröver liggande bruk kom, för transport på rallvägen genom bruket, förbi forsen till förnyad lastning på präm vid södra bryggan.

År 1804 besöktes Munkfors herrgård av den tyske historikern Ernst Moritz Arndt. Han var här i häggblomningstiden och han skrev i sin reseskildring att Hästkoholmen och Munkforsen var de vackraste platser han sett i Värmland. "O, im Frühling ist es hier himmlisch".

I sommar kommer denna vackra plats åter vara möjlig att besöka genom en ny broförbindelse.

Martinverket, i förgrunden ett turbinhjul.

Lilla Brukets museum.

Pråmdragarstigen

Några hundratal meter nedströms Martinverket låg den södra bryggan. Härifrån gick transportererna på pråmar dragna av 4 man, i pråmbesättningen ingick ytterligare 2 personer som skötte styråror i pråmens båda ändar. Denna verksamhet pågick i över 200 år.

Allt stångjärnssmide fraktades på detta sätt till Karlstad för vidare transport ut i världen. Hit ankom också de flesta livsförnödenheter som spannmål och brännvin som var betalningsmedel till brukets arbetare.

Pråmdragarstigen går att följa till stranden nedanför Forsnäs-skolan och innehåller många vackra vyer över Klarälvens glittrande vatten. Här kan man ännu höra ljuden från pråmdragarna och deras tungt lastade pråmar om man bara lyssnar noga.

Martinverket

Längst ned mot älven ligger pärlan på bruksområdet, nämligen Martinverket som är bevarat som ett industriminne och fortfarande bär atmosfären av tidigt 1900-tal.

De första framgångsrika experimenten i världen med en stålugn av det slag som senare kom att heta martinugn utfördes i en vällugn som Lundin byggte i Munkfors. Johan Fredrik Lundin var bruksförvaltare i Munkfors och betydde mycket för utvecklingen här. Ugnstypen användes då normalt till att värma ämnena från lancashirehärdarna före utsmide till stänger och drevs med gas från en sågspånseldad gasgenerator med kondensor som också konstruerats av Lundin.

Det första stålet lär Lundin ha framställt i sin ugn 1864. I en ny ugn lyckades han 1867 smälta brännstål och framställa användbara göt.

Processen visade sig bli mycket betydelsefull, då den gav ett hyggligt stål med en beskickning av tackjärn, stålskrot och kokfärskor från lancashirehärdarna, samtidigt som ett billigt bränsle kunde användas. Genom martinprocessen fick man också för första gången en praktisk väg att återanvända järnskrot. Det martinverk som ännu är bevarat i Munkfors stod klart 1877, den bevarade ugnen är från omkr 1910. Verket var i drift till 1941.

Lilla bruket – Munkfors 1890

På vägen mellan brandstationen och martinverket har vi passerat ett korsvirkeshus av tegel. Det är den gamla mekaniska verkstaden som brann ner men återuppbyggdes igen 1991 och inhyser nu modellmuseet "Lilla Bruket". Fokus för detta museum är Munkfors Bruk året 1890. Detta var ett spännande skede i Munkfors historia som också gett tydliga spår i dagens tradition.

Här bryts nytt mot gammalt och människorna börjar, med ökat välstånd, få möjlighet att tänka längre än på sin dagliga försörjning.

Det var en blandning av ny och gammal teknik, t ex martinugn med vedeldad gasgenerator, lancashire-smide, vattenhjuldrivna hammare, ånghammare, turbin- och vattenhjuldrivna valsverk, brännstålverk och automat tillverkning av trådspik. Det var

tiden före elektrisk maskindrift, men elektrisk belysning hade redan börjat användas. En lokal telefonförening hade bildats. Tunga transporter skedd på järnväg samtidigt som man använde både handdragna pråmar på älven och hästforor.

Bruket hade ett brett produktprogram: trådspik, kallvalsat bandstål, varmvalsad tråd och stång, smidda stänger, dragen tråd, "kaggstål" dvs brännstål för verktygstillverkning, band med kantbulb (sömplåt) för kallslagen hästs kosöm samt även sågat trävirke.

Man hade också en hög grad av självhushåll på bruket; det fanns jordbruk, kvarn och tegelbruk. Hushållen höll sig med egna svin och ofta även med kor.

”Bruksdöden” var i princip över, och Munkfors Bruk hörde till de som istället utvecklades under detta skede, och ett ökande välstånd utvecklas – det som sedan skulle utvecklas till 1900-talet sociala och ekonomiska revolution. Idealismen träder in i vardagslivet – viljan till en bättre värld med människor som lever bättre.

Lilla Brukets Museum

Lilla Brukets Museum växer nu fram, år för år, i en takt som bestäms av tillgång på medel och arbetstid och inte minst inspirationen hos alla inblandade.

När vi går in genom porten till det som en gång var brukets mekaniska verkstad, möts vi av en receptionsdisk, eller som vi vill se det, av uttagsdisken på bruksförrådet.

Till vänster i entréhallen ligger metodistkapellet, som är ett fungerande kyrkorum som byggts upp kring delar från Metodistkyrkan i Munkfors som revs 1994. Metodistförsamlingen Sion bildades redan 1872 och kom att bli starkt knuten till Munkfors Bruk. 1890 var metodistkyrkan den enda kyrka som fanns i bruksamhället; sockenkyrkan låg i Ransäter, en mil söderut, och även missionshusen låg utanför bruksamhället.

Följer man sedan gången till höger om uttagsdisken kommer man till det som inte är 1890 utan en rekonstruktion av hur den första tyskhammaren kan ha sett ut 1670. Det är en rörlig modell som drivs av vatten med ett vattenhjul som driver en brösthammare och ett som driver härdens blåsbälgar. Bakom denna ligger ett avsnitt av Klarälven som visar dess betydelse som transportled med bl. a. prämar ”trälbåtar” och rallvägen förbi vattenfallen.

Nästa station på vandringen blir en modell i skala 1:100 av hela bruksområdet kring forsen 1890. Den ger en god förställning om vilken omfattande verksamhet som då pågick. Därefter passerar vi fabriksporten in i industrin som till stor del illustreras av mer eller mindre rörliga modeller i skala 1:5.

Först möts vi av en martinugn där man kan se uppbyggnaden med gasgenerator och värmeväxlare i genomskärning samt på andra sidan hur gjutskänk och kokiller står uppställda.

På andra sidan gången står lancashireärdar med hjälpbrytare i rörelse och bredvid en mumblingshammare där smältstyckena från lancashireärdarna smiddes första gången före vällningen.

Det vi nu sett kan man också se ”i verkligheten”; martinugnen och lancashireärdarna (ditflyttade) i martinverksbyggnaden och mumblingshammaren står uppställd på gräsmattan utanför modellen. Nu går vi vidare till nästa hall och ser kanske först två karaktärsmodeller, Sågverket och ”Tvåaverket”, också dessa i skala 1:5.

Sågverket är en helt fungerande modell av ett vattenhjulsdrivet ramsågverk av ett slag som funnits på bruket. Efter upprepade bränder genom åren och behovet av ökad kapacitet hade man 1890 i princip samma slags sågverk, men det hade nu tre parallella sågramar och var turbindrivet. Det var då Uddeholms största exportsåg, som senare kom att flyttas till Skoghall.

”Tvåaverket” startades 1872 och var ett grovvalsverk för smältor från de åtta lancashireärdarna, göt från martinugnen och senare även göt från bessemerverket i Hagfors. Verket var ett trioverk med två valsstolpar och lyftbord och drevs av en dubbel Jonval-turbin, via kuggväxel och svänghjul. Rotorn till denna turbin står på planen utanför Lilla Bruket.

I hallen finns i övrigt några mindre modeller, en mindre men autentisk ånghammare (av Nasmyth-typ), ett mindre kallvalsverk som står inför ombyggnad till 1890-tal med flatremsdrift och taktransmission, början på ett metallografiskt laboratorium, ett ljudlaboratorium för provning av inspelningstråd, en av alla produkter som gjorts vid bruket, ett kontorsrum med bruksförvaltaren Gustaf Janssons skrivbord och slutligen en modell, som ännu bara är på planeringsstadiet, av Lundins brännstålsugn som var i drift 1890.

På vår vandring går vi sedan ut ur fabrikslokalen, ut i det fria där vi så småningom ska gestalta lite av det sociala livet på bruket. Här står vi på en öppen plats med några stora björkar, omgivna av fabriksfasaden, en långa med rödfärgade bodar, den vitmålade kyrkväggen och röd bruksbostad.

Bruksbostaden är hjärtat i ”släktstugan” där fotoregister, kyrkböcker och husförhörslängder som lagts in i dataregister gör det snabbt och lätt att få klarhet kring släktskapsbanden i Munkfors/Ransäter och många kan till och med få se en bild av farfarfar på sin arbetsplats. Genom detta får besökare med rötter i Munkfors möjlighet att få sina släkttraditioner bekräftade och vi hoppas också att detta ska stimulera många som är bosatta i Munkfors till att börja forska i sin släkt – var och en av oss behöver få känna stolthet över sitt eget ursprung. Vi håller nu på att modernisera datasystemen för att därigenom underlätta för besökare att själva gå in och söka.

Slutord

Detta var några korn av det som ligger bakom GAMLA BRUKETS MUSEER I MUNKFORS och som vi hoppas har kunnat väcka läsarens intresse. Det är bara en lätt skrapning på ytan till vad som är en värld av liv med arbetande och engagerade människor som kanske själva är borta och glömda, men är en förutsättning för livet i dagens och morgondagens Munkfors. De, lika lite som vi själva, var varken början eller slutet av historien.

Roland Sundberg och Bengt Kylberg

Faktauppgifter:

STÅNGJÄRNSHAMMARE

Munkfors var från början, 1670, ett rent hammarbruk med stångjärn som handelsvara. Den förädling som gjordes var att tackjärnet som levererades från närliggande masugnar, främst Sunnemo, färskades i tyskhärdar till smidbart järn som smiddes ut till järnstänger. Färskningen gick till så att tackjärnet smältes på en brinnande träkolsbädd, bearbetades med spett samtidigt som luft blåstes på. I och med att det i tackjärnet

Modell av Martinugnen.

lösta kolet brändes bort ökade smältpunkten så att man fick en klump, smältstycke, som kunde tas till hammaren för utsmide. Vid färskningen sänktes järnets kolhalt från ungefär 4.5% till 0.1% och blev därigenom segt och smidbart. Färskningen var hammarbrukets kärnverksamhet.

LANCASHIRESMIDE

Lancashiresmidet var den långt utvecklade form av härdfärskning som tillämpades i Munkfors 1890. Lancashiresmidet gav högre produktivitet och hade bättre bränsleekonomi än tyskhardarna som ersattes 1840. Nu förvärmades tackjärnet och man hade varm blästerluft som värmdes av de heta avgaserna. De mekaniska hjälpbrytarna kom till Munkfors 1885 och gav nytt liv åt lancashiresmidet genom att kapaciteten och råvaruutbytet ökade. Brytspettet försågs här med en hake på översidan som grep tag i hjälpbrytarbågen varvid spettet fördes in och rördes i smältan.

BRÄNNSTÅL

Brännstålet, ofta benämnt kaggstål eller bunkstål efter leveransförpackningen, har på ett märkligt sätt blivit förbisett i historieskrivningen då det i hög grad är detta som gjort det

svenska stålet berömt över världen. Det hade en kolhalt kring 0.8% och användes till eggverktyg; knivar, yxeggar etc.

Vid brännstålstillverkningen "stålbränningen" packades stångjärnet, ofta nedsmitt till 5/8" fyrkantstång, ned i elfasta tegelkistor med finkrossat björkkol som fuktats med saltvatten. Dessa får sedan stå 9 – 14 dagar i en ugn vid omkring 900 grader. Därefter tas stålet ut och kyls, "släcks", i vatten. De sålunda härdade och spröda stängerna slås av till ungefär 20 cm längder som läggs i tråkaggar för leverans över hela världen.

MARTINPROCESSEN

Martinugnen är i grunden en ren smältugn som från början alltid var gaseldad och av en typ som redan tidigare användes för vällning och ämnesvärmning för smide eller valsning. Principen är att man har ett grunt ugnrum med en brinnande gas över det som ska värmas eller smältas. Avgasen leds genom avdelade magasin av staplat tegel som värms upp. När de är uppvärmda kopplas gasriktningen om så att den ingående bränngasen och förbränningsluften förvärms innan de blandas till förbränning. Avgaserna värmer sedan motsvarande stenmagasin på ugnens andra sida.

I Munkfors användes gengas som var gjord på sågverksavfall som innehöll mycket fukt. Gasen torkades i en av Lundin speciellt utvecklad utrustning vilken möjliggjorde att stålet smältemperatur kunde uppnås.

KALLVALSNING

Kallvalsning är en process man tillämpar för att tillverka tunn stålplåt, ofta i form av band, med fina ytor och snäva toleranser. Man utgår från varmvalsade band som mjukglödgas och efter en ytberedning valsas kallt. Under kallbearbetningen hårdnar stålet, och tunna band måste glödgas flera gånger på vägen till slutdimension. En hel del av det kallvalsade stålet levereras härdat för att direkt kunna användas för exempelvis sågar, fjädrar eller specialprodukter som bladventiler.

Höstmöte i Munkfors

Lördag 16 september (preliminärt program)

Kl. 9 -10.00 Samling, kaffe i gamla kvarnen.

Kl. 10 -12.30 Sedvanliga mötesförhandlingar. Föredrag av Bengt Stjernlöf som skrivit boken om "Transporter på Klarälven". Seminarium om hembygdsrörelsen och hembygdsföreningarnas framtidsplanering.

Kl. 13.00 Lunch

Efter lunchen visas det Gamla Bruksmuseét och tillfälle ges att besöka Lars Lerin utställningen på Laxholmen.

Gå in på vår hemsida:

www.hembygdvarmland.se

Skatteregler för ideella föreningar
Ladda hem dem på **STARTSIDAN**

Förbundets stadgar
Ladda hem dem på länken **FÖRBUNDET**

Näverluren Nr 1 År 2006
Ladda hem den på länken **NÄVERLUREN**

Kontaktuppgifter till medlemmarna
Se länkar på länken **MEDLEMMAR**

e-post direkt till styrelsen
finns på länken **FÖRBUNDET**

Strategi för digitala arkiv

Riksarkivet har i dagarna kommit med en ny rapport "Att bevara digitala handlingar - Förslag till framtida inriktning". År 2005 fick Riksarkivet i uppdrag att redovisa nödvändiga åtgärder för att på lång sikt säkra tillgången till allmänna handlingar i digital form. Den aktuella rapporten behandlar de statliga arkivmyndigheternas tidigare och nuvarande verksamhet med att bevara digitala handlingar samt föreslår framtida inriktning.

Rapporten föreslår åtgärder inom sex områden

1. Nationell samverkan om IT och kulturarv för att klara kostnaderna för att långsiktigt bevara det digitala kulturarvet. Regeringen bör tillsätta en utredare för att analysera kulturarvsmyndigheternas tekniska behov för det långsiktiga digitala bevarandet och möjligheterna till samverkan.
2. Nationell handlingsplan för digitalt bevarande, för den elektroniska förvaltningen såväl som kulturarvsområdet.
3. Forskning och utveckling, här måste Sverige liksom andra länder göra ökade satsningar för att klara av framtidens digitala bevarande.
4. En gemensam teknisk plattform för den offentliga sektorn liksom standarder för datautbyte, rutiner för masslagring mm. Det behövs en modell för hur digitala handlingar kan lagras och överföras säkert mellan myndigheter.
5. För att möta ökade IT-relaterade krav måste organisationen vid Riksarkivet och landsarkiven förstärkas. IT-bevarande inne-

bär en ständigt pågående förändring och ställer nya krav på personalen.

6. Den regionala informationsförsörjningen behöver stärkas. Regionala och lokala behov av information för forskning måste tillgodoses. Bevakning av utvecklingen av systemstrukturer och uttagsmöjligheter från de statliga myndigheternas IT-system.

Andra länder ligger före

Rapporten utgår ifrån dessa sex områden och ger exempel på hur man arbetat med liknande problemställningar i andra länder. Bland annat konstateras att man i flera andra länder från regeringshåll avsatt betydande belopp för forskning och utveckling av digitalt bevarande. Riksarkivet hoppas på motsvarande gensvar från den svenska regeringen. Över huvud taget krävs ett internationellt grepp på frågan om digitalt bevarande av vårt kulturarv och tillgängligheten till dessa data. Sverige deltar också redan idag i flera samverkansgrupper genom EU såsom eEurope, Minerva och DigiCULT.

Vad betyder detta för oss?

Återstår nu att se vad Regeringen beslutar utifrån rapportens förslag. Från hembygdsrörelsens sida följer vi med intresse Riksarkivets arbete och rekommendationer i frågan. I första hand rör arbetet offentliga aktörer men vi hoppas på rekommendationer för standarder som också kan användas hos andra arkivbildare såsom hembygdsföreningar.

Källa: SHE, tel: 08-34 55 11

PILGRIMSVANDRING KARLSTAD-TRONDHEIM

Denna sommar kommer ett spännande projekt att bli verklighet. Svenska Frimurare Ordens Femte fördelning och dess norska motsvarighet arrangerar tillsammans en pilgrimsvandring längs den gamla pilgrimsleden från Karlstad till Trondheim.

Man vill medverka till att sprida kunskap om de utvecklingsmöjligheter för turismen som pilgrimsleden erbjuder med sin historiska bakgrund och sina naturupplevelser längs Klarälvdalen. Vandringen kommer att gå i bästa turisttid. Man lämnar Karlstad den 27 juni och efter nio dagar når man fram till Långflon/Lutnes den 5 juli där en budkavle överlämnas till norska frimurarbröder för att föras vidare till Trondheim. För att intresserade skall kunna följa vandringen, och också "vandra med" vilket givetvis välkomnas, redovisas här dagar och sträckor.

www.frimurarorden.se

<http://pilgrimen2006.blogspot.com>

Dag	Datum	Aktivitet/Sträcka
1	26/6	Invigningsceremoni Karlstads Domkyrka
2	27/6	Frimurarhuset – Forshaga
3	28/6	Forshaga-Övre Ullerud
4	29/6	Övre Ullerud-Munkfors
5	30/6	Munkfors-Norra Råda
6	1/7	Norra Råda-Ekshärad
7	2/7	Ekshärad- Norra Ny /Stöllet
8	3/7	Norra Ny/Stöllet -VärmlandsDalby
9	4/7	Värmlands Dalby-N:a Finnskoga/Höljes
10	5/7	N:a Finnskoga/Höljes-Långflon/Lutnes

Mer info: Karl Axel Hjerdt 054-83 04 35

Kansliets öppettider:

Måndag-fredag klockan 8-16

Semesterstängt under juli månad

Tel: 054-101582

e-post: kansliet@hembygdvarmland.se

www.hembygdvarmland.se

Kulturhusens dag

Söndag 10 sept. Årets tema är platser för ankomst och avfärd. Hamnar, järnvägsstationer, flygplatser, busstationer, värdshus, mjölkbord och mycket annat. Det är alltså platser där människor möts och skiljs. Fundera på om din hembygdsförening har någon särskild plats att visa upp.

Frågor om hur man lägger upp sin temadag kan ställas till:

Pia Hedenstedt RAA, tel. 08-519 180 57

pia.hedenstedt@raa.se

Upplev
**KULTURTURISMENS
HEMBYGDSGÅRDAR**
i Värmland

www.hembygdvarmland.se

Rapport från årsmötet

Brunskog den 22 april 2006

En strålande vacker dag mellan vinter och vår går färden till Brunskog i Västra Värmland. Vitsippor och tussilago spränger under markytan. På de små sjöarna ligger ännu is skör och blåskimrande. Fåglarna flyger upprymda bland björkarnas lilaskimrande toppar.

Väl framme bänkar vi oss vid kaffebordet med andra delegater till Värmlands Hembygdsförbunds årsmöte. Musikunderhållning med sång bjuds av en orkester (fiol, piano, gitarr och dragspel) till kaffet. Församlingen är blandad och uppträder i såväl vackra folkdräkter som jeans eller andra fritidskläder.

Efter kaffet inleddes mötet med att förre kantorn Rolf Eriksson sjöng och anförde Värmlandsvisan. Mäktigt att se alla delegater som reser sig upp under sången. En företeelse som annars bara kan beskådas när man sjunger Kungssången.

Nästa punkt är dräktparaden. Iklädda folkdräkt eller andra högtidsdräkter visar kvinnor och män upp sig i dräkter från olika orter framförallt från Värmland. Inger Söderkvist från dräktrådet guidar genom visningen. De olika dräkterna är antingen egna handsydda kopior, släktklenoder eller lånade från museer. Det finns inte många antika dräkter bevarade men man har arbetat mycket på att rekonstruera dräkter med hjälp av tygstycken från slitna plagg. Dräkterna är vackra och i många fall mycket färgrika och broderade. Dräkterna för kvinnor består oftast av kjol, livstycken eller blusar, väst, tröja (jacka), sjal, knästrumpor, strumpeband, särk och hätta eller stärkt linnehatt. Det är viktigt att huvudbonaden täcker allt hår. Att visa sitt hår kunde ingen ärbar kvinna göra i det gamla bondesamhället (något att begrunda när nu våra invandrarkvinnor behåller sin kultur genom att täcka sitt hår). Männens dräkt består av knäbyxor, skjorta, väst, rock, knästrumpor, strumpeband och huvudbonad. Variationerna är talrika och det finns sommar- och vinterdräkter.

En av deltagarna på årsmötet i Brunskog var Gerda Bråtsjö, 86 år. Här ser vi henne i en egentillverkad folkdräkt från Frykerud.

Därefter inleddes sedvanliga årsmötesförhandlingar. Efter årsmötet följer verksamhetsinformation, bl.a. om Amerikadagarna i september (Peter Olausson), Beredskapsåren (Thord Magnusson), Att dokumentera och trycka samt att skriva bygdespel (Anita Andersson, Värmländska Författarsällskapet), EU-projekt och Accessbidrag mm (Inger Axelsson) m.m. Dagen avslutas för dem så önskar med vandring i Gammelvalamiljöer.

Elisabeth Björkman
Grava Hembygdsförening

Sommarprogram 2006

Det ser ut att bli en händelserik sommar i våra värmländska hembygdsgårdar. Här är sommarprogrammet för år 2006. Tyvärr kom några av er lite sent och ni har därför inte kommit med här, men på hemsidan istället. Fortsätter programtillströmningen inför nästa år kommer vi att ge ut sommarprogrammen i ett separat programblad. Om alla skall ges möjlighet att få vara med kanske det måste bli till ett självkostnadspris för tryckningen. Anmäl ert intresse till vårt kansli innan årets slut. Programmet skall lämnas senast den 10 april 2007. Glöm inte fotografera vid era arrangemang.

OBS! Alla program skickas till Elisabeth på kansliet

Adress eller e-post se sid 2.

Bjurtjärns hembygdsgård

Hembygdsgård: Börjes
Tel: 0550-322 07

Lördag 20 maj. 07.30. Vårutflykt med buss
Avresa från Storfors busstation via Bjurtjärns sockenstuga.

Torsdag 1 juni. 18.00. Arbetskväll på Börjes

Tisdag 6 juni. 18.00. Svenska flaggans dag. Hembygdsgården
Börjes. Musik, sång och folkdans. Kaffeservering.

Torsdag 8 juni. 18.00. Arbetskväll på Börjes

Fredag 9–Söndag 11 juni. Hembygdsgårdar med marknad
Hembygdsgården Börjes.

Söndag 11 juli. 11.00. Gudstjänst med kyrkkaffe
Hembygdsgården Börjes.

Brunskogs hembygdsgård

Skutbouden
Tel: 0570-522 08
Hemsida: www.gammelvala.se

Fredag, lördag 16- och 17 juni. Dragspelsstämma
Arr: Arvika Dragspelsklubb.

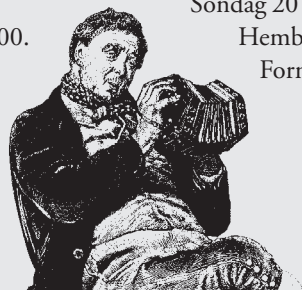
30 juni–2 juli. Hantverksmässa. Öppet: Fredag och lördag
10.00–18.00. Söndag 10.00–17.00

Fredag, lördag 7- och 8 juli. Antik- och samlarmässa. Den tradi-
tionsenliga antik- och samlarmässan. Arr. Mäss Card.

Lördag 15 juli. Lösöreaktion.
Arr: Brunskogs Missionsförsamling.

Gammelvala

Året evenemang börjar lördag den 22 juli, 12.00.
Landshövdingen inviger 18.00

Söndag 23/7, 12.00–21.00 Hembygdens dag
Måndag 24/7, 12.00–21.00 Barnen och ungdomsdag
Tisdag 25/7, 12.00–21.00 Husmödrarnas dag
Onsdag 26/7, 11.00–21.00 Veteranfordonsdag
Torsdag 27/7, 12.00–21.00 Bondedag
Fredag 28/7, 12.00–21.00 Auktions o Skogsdag.
Lördag 29/7 12.00–18.00 Avslutningsdag

Söndag 10 sept. Höstmässa

Frykeruds hembygdsgård

Fredag 23 juni. 14.00 Midsommarfirande
Fornminnesgården Säldebråten

Söndag 25 juni. 11.00 Frykeruds kyrka.
Friluftsgudstjänst. Hembygdsgården bjuder på kaffe.
Fornminnesgården Säldebråten

Tisdag 4 juli. 19.00 Eilert och Björg Karlsson
Fornminnesgården Säldebråten.

Tisdag 11 juli. 19.00 Bröderna Öjeberget
Fornminnesgården Säldebråten

Tisdag 18 juli. 19.00
Deje dragspelsklubb
Fornminnesgården Säldebråten

Lördag 5 augusti
Frykerudsdagen, Bagarstugan och
Smedjan öppen. Järnvägsparken i Fagerås.

Söndag 6 aug. 11.00 Missionsförsamlingens gudstjänst
Hembygdsgården bjuder på kaffe
Fornminnesgården Säldebråten

Söndag 20 aug. 13.00
Hembygdsgårdens 70-årsjubileum
Fornminnesgården Säldebråten

Fryksände hembygdsgård

Hembygdsgård: Kollsberg
Tel: 0560-718 61
Hemsida: www.kollsberg.se

Sommarsserveringen på hembygdsgården Kollsberg är öppen dagligen tiden 5 juni–27 augusti
Öppettider: Juni: 12.00 – 17.00
Juli: 12.00 – 18.00
Augusti: 12.00 – 17.00

Fredag 26 maj. Vårmarknad. Gamla Torget i Torsby

Lördag 24 juni. Midsommarfirande
Hembygdsgården Kollsberg

Lördag 29 juli. Hembygdsgård. Hembygdsgården Kollsberg

Lördag 19 aug. Antik- & loppmarknad
Hembygdsgården Kollsberg

Lördag 2 sept. Trädgårdsmässa. Hembygdsgården Kollsberg

Gräsmarks hembygdsgård

Tisdag 6 juni. Tisdagskafé kl. 10.30.
Nationaldagsfirande kl. 12.00 på Hembygdsgården

Söndag 18 juni. Reskallas kl. 12.00 - 16.00.
Servering av gammaldags potatisrätter på hembygdsgården

Söndag 2 juli. Hembygdens dag kl. 12.00.
Tema sjukvård och fiske. Frykenteatern ger Lomjansgutten.
Korandet av årets Gräsmarking, servering. Hembygdsgården

2 juli – 13 aug. Hembygdskafé. Hembygdsgården

7, 14, 21 och 28 juli. Trivselskväll i Rökstugan
Nävgrötsservering. Hembygdsgården

Lördag 15 juli. Moped och motorcykelutställning.
Hembygdsgården

21 - 22 juli: Dragpelsstämma. Hembygdsgården

4 och 11 augusti: Trivselskväll i Rökstugan, nävgrötsservering.
Hembygdsgården

Söndag 6 aug. Hembygdsgårdens dag. kl. 12.00 - 16.00. Servering av gammaldags rätter, tipspromenad på hembygdsgården.

19-20 augusti: Klättens jakt och fiskemässa, hembygdsgården

17 sept. Höstkalas, servering av gammaldags rätter.
Hembygdsgården

Gåsborns Hembygdsgård

Hembygdsgård: Klintgården
www.hembygd.gasborn.se/
Tel. 0590-230 20, 230 33 eller 230 35

Fredag 23 juni Midsommarfirande vid Klintgården
09.00 Samling för iordningställande av majstången
12.00 Museet öppnar för visning
13.00 Dans och lekar kring majstången.
Servering och lotterier.

Lördag 22 juli. Bygdedag på Hyttbacken

Söndag 23 juli. Konsert i Gåsborns Kyrka

Lekvattnets hembygdsgård

Bodil Nordquist, tel 0560-501 75
www.lekvattnet.nu/hembygdsgarden

Öppettider för finngårdarna:
Karmenkynna. 1/6–31/8 kl. 11–18
Servering av motti, köttbullar med mos, våfflor, läsk, kaffe.

Ritamäki: 1/6–31/8 kl. 11–18
Servering av smörgås, kaffe och läsk

Kvarntorp: 1/6–31/8 kl. 11–18
Servering av motti, köttbullar med mos, våfflor, läsk, kaffe.

Fredag 23 juni, 15.00. Midsommarfirande
Karmenkynna. Dans och lekar för barnen, musikunderhållning,
resning av midsommarstång.

Lördag 14- och söndag 15 juli. Rottnarajden
Paddling, aktivitetsby och fest på kvällen

Lördag 22 juli, 09.00. Slätteröl
Ritamäki. Slätterfolket bjuds på motti.

Lördag 12 aug. 11.00-15.00. Hembygdens Dag
Karmenkynna. Här visas olika gamla hantverk både utom och inomhus. Det finns möjlighet att köpa rökugnsbakat bröd, hemkärnat smör.

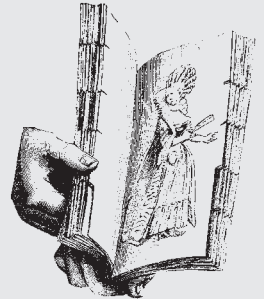
Mangskogs hembygdsgård

Hembygdsgård: Neragata.
Kaffesöndagar Under sommaren 17.00 på Neragata.
Kaffe och hembakt bröd, Sång och musik. Lotterier.

Tisdag 6 juni. 16.00. Nationaldagsfirande

Söndag 2 juli Spelmanskväll
”Smebergspojkarna” dragspel och sång.

Söndag 9 juli. Urban och Enar sjunger och spelar samt berättar en och annan historia.

Söndag 16 juli. "Ängeln från Marseilles"
Genrep av Brunskovsamatörernas bygdespel.

Söndag 23 juli. Urban Andersson med vänner.

Söndag 30 juli. Anderz Carlson
"Roligt och tänkvärt" vackra visor och burläska dängor.

Söndag 6 aug. Helena och Kajsa
Musikunderhållning, spelande och sjungande systrar.

Söndag 13 aug. Tomas Gustafsson, trubadur.
Nostalgiska melodier.

Söndag 20 aug. Bröderna Öjeberget från Nyskoga
Fiol, dragspel och sång. Vinstutlämning för sommarens hemslöjdslotteri.

Purala finngård, Röjdåfors

Öppet 1–31 juli lördag, söndag. 11.00–18.00
Servering av motti med fläsk, kaffe, våfflor.
Tel: 0560-250 12 Purala, 0560-250 32 Aina

Söndag 2 juli. 17.00. Sommarfest med Björn Sandborgh.

Söndag 16 juli. 17.00. Puralaafon med norska artister

Söndag 23 juli. 17.00. Puralaafon.
Dan Anderssonprogram med Linda Rattfelt.

Söndag 30 juli. Slätter på Abbortjärnsberg

Rikkenbergets hembygdsgård, Bjurberget

Lilly tel. 0564-310 40
Ruth tel. 0564-300 39 Ruth.

Öppet: 15 maj–31 augusti. Måndag–lördag 11.00–19.00.
Söndagar 12.00–18.00 Våffelbruk lörd. sönd. Servering öv. dagar. Stängt 6 och 23 juni.

Söndag 18 juni Blomstervandring. Andakt, kyrkkaffe.

Lördag 12 aug. 11.00–17.00. Finngårdens dag
Motti, folkdans.

Sunne Hembygd förenings

Hembygdsgård: Askersbygården
www.sunnehembygdforening.se

Tisdag 6 juni 15.00. Kyrkogårdsvandring
Samling vid kyrkans parkering
Guider: Olle Gustafsson och Arne Persson

Midsommarafton fredag 23 juni

13.00. Samling vid Annefors skolan för att klä midsommarstången. Ta gärna med blommor! Möt gärna upp och gå i tåget till Hembygdsgården till musik av Spelmanslaget Sunnlåt.

15.00. Midsommarstången reses. Uppvisning av Bäckalunds Bygdslag. Lek och dans kring stången med lekledare samt musik av dragspelare Torsten Holmblad och Spelmanslaget Sunnlåt.

16.00. Visning av museibyggnaderna. Servering av kaffe och midsommarbakelse. Varm korv, saft och dricka. Gratis glass till alla barn med blomsterkrans i håret och kaffe till alla i hembygdsdräkt. Svensk Handel i Sunne bjuder! Dessutom Lotterier och Ponnyridning. Museer och lanthandel öppna.

Onsdag 5 juli 17.00–20.00. Nävgrötskväll
Bröderna Öjeberget från Nyskoga.

Onsdag 12 juli 17.00–20.00. Nävgrötskväll
Musik: Birgit mä göbban

Torsdag 13 juli 15.00. Kyrkogårdsvandring. Samling vid kyrkans parkering. Guider: Olle Gustafsson och Arne Persson.

Onsdag 19 juli 17.00–20.00. Nävgrötskväll
Musikunderhållning: Kanongänget,

Onsdag 26 juli 17.00–20.00. Nävgrötskväll
Musikunderhållning

Onsdag 2 aug. 18.00–20.00. Allsångskväll med Gösta Ess.

Fredag 11 aug. 10.00–14.00. Barnkulturdagen
Tema Nils Holgersson – "stor och liten"

Fredag 11 aug. 16.00. Spelmansstämma
Dans på logen. Kaffeservering
Arr: *Folkmusiklaget Sunnlåt och Sunne Hembygd förenings*

Svanskogs hembygd förenings

Tel: 0532-30018
www.svanskogshembygdforening.se
Sommaröppet på hembygdsgården:
30 juni, 1 och 2 juli, 28–30 juli
4–6 augusti, 15.00–19.00 Kaffeservering.

Söndag 28 maj, 07.30. Pilgrimsmarsch
Till kyrkudden.

Tisdag 6 juni, 18.00. Nationaldagsfirande
Vid Hembygdsgården, sång av blandade röster.

Torsdag 22 juni, 18.00.
Midsommarstången klädes vid hembygdsgården.

Fredag 23 juni, 15.00. Midsommarfirande vid hembygdsgården.

Söndag 13 augusti, 15.00. Gudstjänst.
Sommarfest vid Hembygdsgården.

Lördag 23 sept. 15.00 - 17.00. Smörgåsbord

Södra Finnskoga hembygd förenings

Hembygdsgård: Tomta. Tel: Barbro Kullgren, 0564-301 61.
Besök och servering på andra tider, Info på tel: 0560-301 05,
Knuth 301 04, Iris 302 25

Öppettider: 12 juni–18 augusti. Måndag–fredag
kl. 12–16. Våffelbruk söndagar i juli kl. 12–16

Torsdag 25 maj. 08.00 Gökotta. Hembygdsgården Tomta

Tisdag 6 juni. 17.00 Nationaldagsfirande
Hembygdsgården Tomta

Fredag 23 juni. 15.00 Midsommarafton
Hembygdsgården Tomta

Torsdag 13 juli. 17.00 Kvällsgemyt
Hembygdsgården Tomta

Söndag, måndag 16–17 juli. Slätterkurs
Hembygdsgården Tomta

Lördag 22 juli. 09.00 Slåtergille
Hembygdsgården Tomta

Hyr Nystuga för sammankomster, med
eller utan servering.

Vitsands hembygd förenings

Vitsands Hembygdsgård, Vitsand Tfn: 0560-302 79, 301 62,
302 84. Öppettider: Onsdagar och söndagar i juli 14.00–19.00
Kaffe och våfflor. Övriga tider öppet efter överenskommelse.

Lördag 17 juni Invigning av Infostigen i Kristinefors

Söndag 30 juli Sommarfesten, Vitsands Hembygdsgård

Lördag, söndag 12–13 aug. Konstutställning i Kristinefors

Lördag 26 aug. Kvarndag i Kristinefors

Väse hembygd förenings

054-83 36 23 www.vasehembygdforening.se

Söndag 28 maj. 10.00. Vårvandring. Samling vid
Björnrukan. Medtag matsäck och stövlar.

Fredag 23 juni. 15.00. Midsommarfirande
Hybelejenstugan är den traditionella platsen.

Söndag 2 juli. 15.00. Källsöndag vid Nygårdskällan. Samling
vid parkeringen kl.15.00 Tipspromenad med fina vinster.
Startavgift för deltagare i tipspromenaden. Medtag matsäck och
stövlar.

Onsdag 19 juli. 19.00. Viskväll på tunet vid Hembygdsgården

Söndag 6 aug. 12.30. Hembygdsgårdens dag. Syor loppmark-
nad. Kyrkkaffe. Brödbak. Tipspromenad. Höslätter med häst,
underhållning.

Onsdag 16 aug. 19.00. Sill och potatis i hembygdsgården
Klädparad och lotteri.

Söndag 20 aug. 08.00. Hembygdresa. Kontakt: Gun Gustafsson
054-84 03 65 eller Bertil Enell 054-83 47 90

Söndag 10 sept. 11.00. Mångkulturens Dag
Vi lagar maträtter från olika delar av världen.

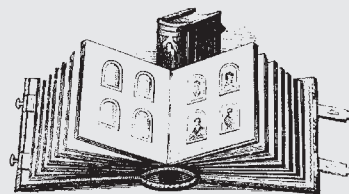
Västra Värmlands Fornminnesförening

Såguddens Museum Arvika. Kontakt: Else-Marie Svensson
0570-137 95, bost. 0570-156 74
www.sagudden.com

Söndag 21 maj Hästens dag. Såguddens Museum Arvika
Arbets- och ridhästar, utställningar, hantverk, kaffestuga.
Vår f. d. anställda, Arne Axelsson är mycket hästintresserad, han
är fortfarande en stor tillgång för vår Åkdonshall. Arne har ett
stort kontaktnät bland hästägare och hästkunniga. Följden har
blivit att det kommer att finnas ca: 20 hästraser på Sågudden,
både den största hästras som finns och den minsta - Falabella.
Dressyr, tornerspel, timmerkörning, travekipage, ponnyridning,
sadelmakare i arbete, smed i smedjan.

Tisdag 6 juni. Nationaldagsfirande

Lördag 10 juni. Museet öppnar för
säsongen. Ny utställning: Sjöfart på
Glafsforden.

Fredag 23 juni kl 14.00. Midsommarfirande. Dans och lek för
barn i alla åldrar. I andra halvan av juli planerar vi två danskväl-
lar: En med jazz och en med dragspels/folkmusik.

Söndag 20 aug. Såguddens Dag
Från självhushållets tid, t. ex. biodling och biprodukter.

Östmarks hembygd förenings

Hembygdsgården Hagen. Öppet efter överenskommelse,
Tel: 0560-200 21

Fredag 23 juni. 15.00. Midsommarfirande
Hembygdsgården Hagen

Fredag 14 juli. 19.00. Visafton. Hembygdsgården Hagen
Insläpp till logen kl 17.00.

Söndag 16 juli. 15.00. Gunnar Ehne i våra hjärtan
Hembygdsgården Hagen. Minnesprogram.

Måndag 17 juli. Milan tänds
Åsbyvallen vid fotbollsplanen.

20-30 juli Konst- och hantverksutställning.
Hembygdsgården Hagen

Fredag 21 juli Visafton. Hembygdsgården Hagen
Insläpp till logen kl 17.00.

Lördag 22 juli. 11.00. Skolträff. Hembygdsgården Hagen
Elever födda 1950–1959.

Fredag 28 juli. 17.00. Visafton. Hembygdsgården Hagen
Insläpp till logen.

Lördag 5 aug. 10.00. Gammaldags auktion Hembygdsgården
Hagen. Lösöre- och kreatursauktion.

Östra Emterviks hembygdsförening

Hembygdsgård: Ås Brunn. Tel: 0565-303 41
www.ostra-amtervik.se/hbf

Fredag 23 juni. 13.00. Midsommarfirande
Lördag 24 juni. 11.00. Ekumenisk Gudstjänst

Lördag 1 juli. 21.00 BONNROCK
Traktens bönder spelar rock 'n' roll på logen.

Lördag, söndag 5–6 aug. 14.00. Lagerlöfsfesten med teatern
Herr Arnes penningar. Se mer på hemsidan.

Tisdag 8 aug. 14.00. Pensionärsdag

Övre Ulleruds Hembygdsförening

Hembygdsgård: Där Ner i Edeby
Tel: Bengt Larsson 0552-108 03
Hemsida: www.hembygd.se/varmland/ovreullerud

Lördag 3 juni, 10.00 Edebymårten. Hembygdsgården Där Ner
i Edeby. Traditionell lokal marknad med mycket hantverk, lot-
terier, servering.

Lördag 1 juli, 11.00 Öppet hus på Hembygdsgården. Visning,
information, hantverk, möte mellan människor, servering.

Fredag 11 aug. 19.00 Klarälvskväll-Kölbullekväll
Samling vid gamla färjeläget i Edeby. Kolbullar, grillning, mu-
sik och historieberättande.

Övriga öppettider

Abborrtjärnsberg finngård, Röjdåfors

Öppet hela sommaren. Ej bemannad.
30 juli Slättergille 11.00–15.00. Dagen avslutas med mottikalas
på Purala

Dalby hembygdsgård, Ransby

Visning av gården och samlingarna.
26 juni–13 aug. 13.00–17.00
Våffelbruk söndagar 28/5–13/8, 13.00–17.00
Övriga beställningar 17/5–26/9.
Tfn: 0564-432 96, 430 94.

Trad. Midsommarafton kl 15.00
Viskvällar onsdagar i juli
9 juli Sommarfest

Halvarsstugan, Båtstad

Visning efter överenskommelse,
Våffelbruk sönd. 9, 23, 30 juli, 13.00–17.00.
Tfn: 0564-202 11, 201 37, eller 230 69.

Midsommarafton trad. firande på dagen med dans på kvällen.
15 juli Forsens dag vid Strängsforsen fr. kl 11. Musik i sommar-
kväll i kyrkan kl 18.00.
16 juli Hembygdifest.

Nikkela hembygdsgård, Nyskoga

Öppet efter överenskommelse. Tfn: 0560-331 00, 330 18.
Midsommarafton firande kl 15.

Törntorps Hembygdsförening

Hembygdsgården Törntorp. Tel 0560-200 85, 202 32
Öppettider: 24-25 juni samt 30 juni-13 augusti 11.00–18.00
Servering av motti och fläsk, kaffe med hembakt bröd, våfflor.

Valborgsgården, Ljusnäs

Öppet efter överenskommelse,
Tel: 0563-820 40, 810 78.
5 aug. Sommarfest.

Alla uppgifter finns även på:

www.hembygdvarmland.se
Reservation för ev. ändringar.

Gästgiverier, skjuts-, järnvägs-, post- och telefonstationer i Färnebo härad

Filipstads Västra Järnvägsstation omkring 1900. Ur Filipstads Gilles bildarkiv.

Värmlands län består av 14 häradar av vilka det östligaste kallas Färnebo och består sju olika kyrksocknar. De är uppräknade i bokstavsordning: Brattfors, Färnebo med staden Filipstad, Gåsborn, Kroppa, Lungsund, Nordmark och Råmen.

Häradet utgör ett kuperat, naturskönt skogsland rikt på bergshöjder (Vålrösberget 476 m ö havet, Hackransberget 466 m, Dalkarlsberget 450 m, Gåsbornsklinten 414 m), dalsänkor, sjöar, mossmarker och vattendrag. Terrängen bildar utlöpare till det Nordskandinaviska högländet och växlar ständigt utseende. Berggrunden består dels av graniter och gnejser, dels av leptiter och andra yngre, finkorniga urbergarter med inslag av kalkstenslager och svartmalmer, som sedan medeltid gett upphov till en efter hand omfattande, vidareutvecklad gruvdrift. Särskilt Färnebo socken har stått i fokus med Persbergs-, Yngshytte- och Långbansfälten. Persbergs bästa svartmalmer tillhör gruppen ”kvickstenar”, dvs de är naturligt blandade med lättsmälta material och kan därmed nyttjas utan tillsats av andra ämnen.

Häradets lösare jordlager utgörs av morän (pinnmo), torvjord och på sina ställen åsar med rullstensgrus.

I synnerhet under 1700-talet blomstrade bergsbruk och järnindustri i häradet. Långsamt uppröjdes körbara vägar. Skilda bruksslakter bildade en besutten, framträdande samhällsklass. Det uppstod och drevs många gruvanläggningar, hyttor, hammare, herrgårdar, kvarnar och enkla, grovbladiga sågverk. Efter 1800-talets träkol mitt avlöstes de små järnbruken och masugnarna av mer storskaliga industrier, där nya tillverkningsmetoder praktiserades. Malm-, träkol-, järn- och gästgivar-skjutsar efter häst längs smala, krokiga, ej sällan branta och knaggliga färdstigar, knappt framkomliga höst och vår, förbättrades eller ersattes efter hand av fortlöpande underhållna, lätthanterligare

landsvägar. Fraktbehov och fortransporter underlättades fortsatt sommar som vinter, där sjösystem och vattendrag kunde nyttjas. En ny tid inträdde, när järnvägsspår drogs fram genom häradet och frustande ånglok till en början skrämmande folk och få i flykt, blev en vardaglig syn. Mellan sjöarna Aspen och Stora Lungen tillkom Bjurbäckens kanal och mellan Taberg och Sandsjön löpte Tabergs kanal för frakter på vatten.

Inrättade kommunikationsmöjligheter främjade ett växande behov av transporter. Färnebo härad var vidsträckt och räknade 9 mil i nord-sydlig riktning varav Äppelbo finnmark i Dalarna hörde hit, och med en största bredd i öst-väst av 3 1/2 mil. Må vi närmare bekanta oss med var och en av de sju socknarna i häradet och ge glimtar av deras frigörelse ur en inledningsvis nära nog total isolering i väglöst land med långt avlägsen ytttervärld.

Brattfors

ingick före år 1786 i Färnebo eller Värmlandsbergs socken (sn), som var häradets enda och därmed äldsta. 1641 tillkom eget kapell vid Brattfors. Kyrkan står ännu kvar, men är både om- och tillbyggd.

Två gästgiverier inrättades:

- a) i kyrkbyn /Värmlands-Brattfors med skjutsskyldighet till 2 orter
- b) i Forshyttan med skjutsskyldighet till 2 orter

Järnvägsstationer:

Geijersdal resp Brattforshyttan vid Bergslagernas järnväg (BJ). En industribana löpte genom socknens NV del fram till Bosjön

Post- och telefonstation fanns vid Brattforshyttan resp Värmlands Brattfors. Telefonstation vid Forshyttan.

Färnebo

i äldre tid Värmlandsberg eller Berget med blivande staden Filipstad. Härifrån avskildes fr o m år 1786 som fristående socknar Brattfors, Nordmark och Gåsborn, vilken sistnämnda även innefattade Rämen.

Fyra gästgiverier inrättades i Färnebo socken.

- i Filipstad med skjutsskyldighet till 7 olika orter
- i Yngshyttan med skjuts till 3 olika orter
- i Långbanshyttan med skjuts till 2 olika orter
- i Saxåhyttan med skjuts till 3 olika orter

Järnvägsstationer:

Filipstad Västra BJ, sträckan Åmål-Falun jämte Nordmark-Klarälvens järnväg (NKLJ) Filipstad Östra Statens Järnvägar (SJ), sträckan Nyhyttan-Finnshyttan

Daglösen vid BJ

Finnshyttan, Änggruvorna, Lersjöedets hållplats, Fogdhyttan, alla vid Filipstads norra bergslags järnväg (FNBJ)

Nyhyttan, Persberg, Persbergs gruvor, Horrsjöns hållplats, Långbanshyttan, alla vid Mora-Vänerns järnväg

Postkontor, telegraf- och telefonstation i Filipstad. Poststation i Daglösen, Finnshyttan, Fogdhyttan, Långban, Nyhyttan, Persberg. Telefonstation i Asphyttan, Daglösen, Långban, Persberg, Saxån.

Gåsborn

Ingick före år 1786 i Färnebo socken, 1652 hade uppförts ett kapell vid Gåsbornshyttan. I denna kapellförsamling ingick även Rämen. År 1927 brann kapellet vid Gåsborn och ersattes av en ny kyrka invigd 1930.

Gästgiveri i Älvsjöhyttan med skjutsning till 2 olika orter Håll- och lastplats vid Långbansände på Mora-Vänerns järnväg (närmaste järnvägsstation Långban) post- och telefonstation i Gåsborn, Långbansände, Älvsjöhyttan. Telefonstation i Gustavsström, Örling.

Kroppa

Församlingen bildad av överflyttade områden från Färnebo, Karlskoga och Varnums socknar. Vid hertig Carls kungsgård Kroppa fanns redan 1584 en predikant, och ett enklare kapell torde ha uppförts där ca 1620. Denna kyrka brann år 1881, men nytt tempel kunde invigas tre år senare. I socknen har ej funnits gästgiveri.

Järnvägsstationer:

Storfors, Nykroppa, Herrhult, Gammelkroppa vid Mora-Vänerns järnväg (Östra Värmlands järnväg) postexpedition och telefonstation i Storfors post- och telefonstation i Nykroppa poststation i Gammelkroppa

Lungsund

vid Lungsundet mellan sjöarna Stora Lungen och Övettern invigdes år 1643 ett litet kapell avsett för ortens befolkning, kyrkan ombyggd 1887. Fram till 1786 hörde hemman och torp i Lungsund till Kroppa socken. Vid internatskolan Lundsberg har uppförts ett kapell.

Två gästgiverier inrättade

- i Bjurbäcken med skjutsning till 3 olika orter: Gäddekärn (el. Kärn). Bjurkärn (el. Björkeberg), Filipstad.
- i Gäddekärn (el. Kärn) med skjutsning till 3 olika orter: Bjurbäcken,

Hästås, Öna.

Hållplats: Släbråten vid Mora-Vänerns järnväg (närmaste järnvägsstation i Nässundet (Varnums socken) eller Storfors (Kroppa socken). Poststation i Lundsberg resp Lungsund telefonstation i Lundsberg (Nässundet, Snårbotten, Storfors)

Nordmark

Blev år 1727 egen kapellförsamling, dess kapell invigt 1731. Fristående klockstapel. Församlingens hyttor och bergstorp hörde till Färnebo socken fram till 1786.

Tre gästgiverier inrättade

- Nordmarkshyttan med skjutsning till 3 olika orter
- Mokärnshyttan med skjutsning till Gumma resp. Nordmarkshyttan
- i Dalkarlssjöhyttan med skjutsning till Rämen resp. Nordmarkshyttan

Långbans järnvägsstation omkring 1910. Ur Filipstads Gilles bildarkiv.

Järnvägsstationer:

Finnmossen, Nordmark, Stjälpets hållplats, Motjärnshyttan, alla vid NKLJ samt längs dess bibana från Nordmark: Två stationer Nordmarksberg, Taberg. Poststation i Finnmossen resp i Motjärnshyttan. telefonstation i Nordmark.

Rämen

Hörde fram till år 1805 samman med Gåsborn men hade i kyrkligt avseende skilts därifrån redan 1777. Eget kapell i Ramen invigt år 1786. Till Rämen hörde en del av Äppelbo finnmark i Dalarna.

SAXAT UR: Föreningarnas tidskrifter

Årets utgåva av SunneBygda är den 16:de i ordningen av årskriften från Sunne Hembygdsförening. Det är ett innehållsrikt nummer som visar det gångna årets händelser såväl som årets kommande aktiviteter. Skriften är av hög kvalitet både layoutmässigt och innehållsmässigt. Det är en stunds trivsamt och lärorik läsning om bygdens historia.

Alf Borsons artikel om Sunne i North Dakota, USA (även publicerad i Bryggan 2005/3) ger en bild av en liten svenskamerikansk orts kamp för sin identitet och sin kyrka.

Ville Larssons historia om Maria Persdotters sorgliga öde, Arne Linnaruds *Ur Olof Nilssons liv* och Arne Perssons *En gravplats berättar* är alla exempel på hur man kan lyfta fram personer och händelser på lokal nivå och visa att den intressanta historien finns så nära inpå.

Med hjälp av gamla tidningsklipp och foton berättar Kerstin Meric och Olle Gustafsson om verksamheten vid *Sunne Yllefabrik*. Lokala tidningar, ofta mikrofilmade, som här Fryksdals-Posten, Sunne-Tidningen och Fryksdals-Bygden är oskattbara källor då man skall forska om stort som smått i hembygdens historia. Ulf Dahlbergs artikel om *Sunne brandkärs historia* är

Försäkringsfrågor

För att inbrottsförsäkringen skall gälla krävs att byggnaderna uppfyller kraven i skyddsklass 1.

Det innebär bland annat att:

- Omslutningsytornas byggnadstekniska utförande skall ge ett godtagbart skydd mot inbrott.
- Fönster skall vara stängda och reglade från insidan.
- Dörrens lås skall ha en rak kolv och låsas med nyckel från både in och utsidan.
- Ett icke godkänt lås kan kompletteras med ett hänglås i hänglåsclass 4, försedd med skyddskåpa.

Mer om skyddsklass 1 finns att läsa i häftet *Skadeförebyggande arbete* som också innehåller åskådliga bilder.

Tänk också på att under vår och sommar rusta era hus så att de klarar nästa höst och vinter med kyla, regn, snö och blåst. Försäkringar ersätter inte alla skador som inträffar. Takläckage

Gästgiveri inrättat vid Rämen. Skjutsskyldighet till Dalkarlsjöhyttan.

Järnvägsstationer:

Lesjöfors, Rämen, Oforsen, Neva, alla vid Mora-Vänerns järnväg. Post- och telefonstation i Lesjöfors och i Rämnen (stavat med två 'm') poststation i Liljendal, Oforsen, Neva telefonstation i Lönnhöjden.

Roland Kihlstadius

kanske början på en ännu fylligare historia.

Ragnar Magnusson bidrar med några korta episoder från Rottnesund om hur livet kunde te sig på landsbygden under 1930- och 1940-talet. Det hela avslutas med ett stycke ur hans nyutkomna roman *Timmerhuggarna* Jong på Hea, eller Oscar Stjerne, en av det tidiga 1900-talets mest lästa svenska poeter, har fått bidra med en dråplig martenshistoria före dopningskontrollernas tid. Bland mycket annat kan också nämnas ett udda kontrakt, upprättat 1825 mellan föräldrar och efterlevande barn, liksom en stickbeskrivning på en Fryksdalsvante.

Olof Andersson

är ingen oförutsedd händelse utan anses ingå i det normala underhållet av en fastighet.

Den 1 januari 2004 trädde den nya *Lagen om skydd mot olyckor* i kraft. Lagen innebär ett varje fastighets ägare eller nyttjanderättshavare skall arbeta systematiskt och kontinuerligt för att förebygga och minska skadeverkningarna av en brand. Försäkringskansliet har tagit fram ett dokumentationsmaterial för att underlätta arbetet för föreningarna. De föreningar som har sina byggnader eller lösegendom försäkrade genom Hembygdsförsäkringen får materialet gratis. Tänk på att hembygdsförsäkring inte gäller om du inte betalar medlemsavgiften. Mer information lämnas av det regionala förbundets försäkringsansvarige eller av försäkringskansliet.

Hembygdsförsäkringen, Box 25, 432 03 Träslövsläge
hembygdsforsakringen@hembygd.se 0200-22 00 55

Gruvolyckan i Finnmossen 1856

-ett 150-årsminne

Att gruvarbete var ett mycket farligt yrke förr i tiden är det nog ingen som förvånas över, men att det som troligen är den näst största gruvolyckan i Sverige genom tiderna skedde vid Finnmossens gruva i Nordmark, 1,5 mil norr om Filipstad, är det nog inte så många som känner till. I år är det 150 år sedan denna tragiska händelse inträffade, vilket gör det passande med en liten artikel för att hedra de omkomna.

Första tiden

Finnmossens järnmalmgruva, som ligger ca 1,7 km sydväst om kyrkan i Nordmark upptäcktes av malmletaren Nils Nilsson Jern och bergsmannen Joen Ersson 1713. Redan året därpå var verksamheten ganska omfattande, då hela 37 man jobbade vid gruvorna, vilka bestod av 5 olika gruvöppningar. Gruvorna bröts sedan, med några kortare uppehåll, fram till och med år 1802, då gruvan lades ned. Detta berodde dels på problem med att hålla gruvan fri från vatten, samt att malmkropparna ofta försvann p. g. av ständiga förkastningar i berget.

Olyckan

Trots malmernas nyckfulla uppträdande i denna gruva, så hade man på känn att det rörde sig om en betydligt större fyndighet än den som hittills blivit blottad. Ett nytt bolag bildades i slutet av 1840-talet och 1855 stod en s.k. konst (vattenhjul som överförde pumpkraft till gruvan) klar. Det var i samband med denna återuppstart av gruvan som den tragiska olyckan, vilken inträffade den 8 maj 1856, skedde. I en artikel i Filipstads Tidning från maj 1956 med anledning av 100-årsminnet, kunde man läsa den text som stod i FT efter att olyckan skett 1856 (språket moderniserat): ”Den i Nordmarks socken i Värmland belägna Finnmosse gruvan hade varit bearbetad sedan långliga tider till ett ofantligt djup och dess öppning vid ytan utgör flera hundra alnar. Då brytningen i densamma för många år sedan upphört, hade den ödelagda gruvan under åren så fyllts med vatten, att den tagit utseendet av en liten sjö.

För några år sedan hade malmförekomsten där ånyo börjat bearbetas, ehuru i en ny öppning bredvid den gamla, varvid man gick på djupet, dock med iakttagande av en behörig mellanvägg. Med stöd av den gamla gruvkartan trodde man sig städse säkra, allteftersom man gick djupare. De i gruvan dagligen varande arbetarna sade sig emellertid på sistone iakttagit, att vatten sakta sipprade in från en bergvägg, som skilde dem från den gamla gruvan, och de begynte bli oroliga, varför de meddelade arbetsledningen sina iakttagelser. Men denna tycktes inte ha fäst något avseende därvid, utan förlitade sig helt på kartan. Men en dag i begynnelsen av maj, då 13 arbetare var sysselsatta därnere, rämnade med stort brak den misstänkta mellanväggen och väldiga vattenmassor intrusade på några ögonblick, så att endast tre av arbetarna lyckades ta sig upp, medan de övriga tio

Finnmossen - malmvaskning ca 1896, foto Ölander

dränktes. Fem av dem efterlämnar änkor med sammanlagt 16 barn, alla i knappa omständigheter. Sorg och förtvivlan rådet i det lilla gruvsamhället”.

I ”Gruvindustriarbetaren” nr 2, 1939, beskrivs också olyckan, där skildras förloppet något annorlunda: ”Arbetslaget som bestod av 11 man visste att de voro i närheten av en annan, vattenfylld gruva. Efter sista skjutningen sipprade vatten fram i strässen, skjutaren Jan Jansson tar ett spett och börjar, trots kamraternas varningar, att bryta i de sprickor där vattnet sipprar fram.

Två av arbetarna drar sig till stegvägen och en, Petter Pettersson, går upp en bit medan den andra jämt hinner fatta i stegen då det brast håll på väggen och vattenmassorna, med oerhörd kraft, vältrar sig fram i gruvan. Petter Pettersson sprang på stegarna så fort han förmådde, han märkte att kamraten följde en bit, men då han kommit så långt upp att han kände sig säker stannade han och ropade men det var endast vattnets brus som svarade. Hans kamrater hade blivit dränkta som råttor”.

”Relationerna över Filipstads Bergslags gruvor”, vilken beskriver brytningsförfarandena i gruvorna, hävdar dock, föga förvånande, att händelsen varit en ren olyckshändelse och där antyds inte heller med ett enda ord att arbetsledningen skulle känt till att man var så nära den vattenfyllda gruvan:

”Åt söder deremot drefs sedan årets början efter en famns bred malmand, i en ort, som snart fick genomslag med en söder om liggande, obekant och vattenfylld grufva. Genomslaget erhöles så oförmodadt, att 10 personer dervid drunknade. Sedan orten blivit länsad från vatten, anlades sänkning på ortsulan, der ganska mycket malm vans”.

Till den sistnämnda versionen håller sig också Harald Carlborg, som år 1929 kom ut med den omfattande historiken över ”Nordmarks Malmtrakt”.

Exakt hur förloppet innan olyckan tedde sig lär vara omöjligt att få reda på, men personligen tror jag att arbetsledningen

kände till riskerna med den intilliggande, vattenfyllda gruvan. Att tömma gruvan hade naturligtvis kostat rätt stora summor pengar, och det var troligen därför man väntade i det längsta och inte reagerade på arbetarnas påpekanden. Innerst inne så anade kanske ledningen vad som komma skulle, men arbetarnas rättigheter var vid den här tiden närmast obefintliga och därför kan man tänka sig att ledningen lät det hela bero.

De drabbade

Vilka var det då som drabbades av den hemska olyckan vid Finn mossen? Jo, Elisabeth Thorsell, släktforskare, har letat upp olycksoffren. De sex översta namnen står med i dödsboken för Nordmarks församling och de övriga fyra i Färnebos dödsbok.

Johan Holm, född 17/10, 1836, 19 år.

Jan Jansson Gofvik, 9/9, 1829, 26 år.

Adam Jonsson, 10/12, 1819, 36 år.

Jonas Henriksson, 19/10 1813, 42 år.

Jonas Jonsson, 17/12, 1837, 18 år.

Sven Eriksson, 25/12, 1838, 17 år.

Per Håkansson, 8/8, 1805, 50 år.

Britta Ersdotter, 9/10, 1810, 45 år, även kvinnor arbetade nere i gruvan.

Anders Andersson, 24/1 1840, 16 år.

Magnus Hasselblad, 16/5, 1807, 48 år.

Gruvans vidare öden

Hur gick det då sedan för gruvan? Jo, 1864 hittades den "borttappade" malmkroppen och nu kom brytningen igång ordentligt. Detta år bröts 3 000 ton järnmalm. År 1875 erhöll gruvan järnväg och 1888 var norra delen av gruvan 192 meter djup. I början av 1900-talet drevs ett nytt huvudschakt, Tibergs schakt,

och 1902 erhöll gruvan tryckluft så man kunde börja med maskinbörning. Gruvan moderniserades sedan allteftersom, och efter en brand i gruvlaven (lave=byggnad över gruvschakt) 1965 byggdes laven om och i toppen insattes ett modernt gruvspel från ASEA. Även en ny underjordskross insattes i slutet av 1960-talet. Trots dessa ganska påkostade investeringar, fick gruvan, som ägdes av Uddeholm AB, slå igen 1973. Den var då drygt 400 meter djup. Brytningen de sista åren uppgick till ca 80 000 ton berg/malm per år och i modern tid gick i princip all malm till Hagfors järnverk där den förädlades till olika stål- och järnprodukter.

Största olyckan

Slutligen kan nämnas, att Sveriges genom tiderna största gruvolycka tros vara den som inträffade år 1768 vid Västerbys Storgruva, mellan Zinkgruvan och Askersund vid norra Vättern. Vid denna gruva omkom 12 personer vid ett ras. Och även om det förekommit många gruvolyckor i Sverige genom åren, så är vi ändå relativt väl "förskonade", då det till skillnad mot gruvor i många andra länder här inte finns explosiva gaser som kan ställa till med våldsamma explosioner. Gruvolyckor med hundratals döda vid samma tillfälle var förr inte ovanligt vid kolgruvor i Storbritannien, Tyskland och USA, och i Kina dör än i dag flera tusen gruvarbetare varje år i sitt yrke.

Jan Kruse – Nordmarks hembygdsförening

***

Finn mossens gruva 2005, foto J. Kruse

Linné firas stort 2007

För snart 300 år sedan föddes Carl Linnæus i småländska Råshult. Nu förbereds jubileumsfirandet år 2007 i hela Sverige och på många platser runtom i världen.

Linnéåret kommer att bjuda på en mängd spännande arrangemang. Det blir alltifrån vetenskapliga konferenser till populärvetenskapliga föreläsningar, utställningar, Linnévandringar i naturen och guidade turer vid Linnéminnen i Småland och Uppland. De tre regionerna Kronoberg, Skåne och Uppsala har fått i uppdrag att koordinera regionala och lokala program och aktiviteter i sina regioner, ta kontakt direkt med dem.

Har din förening något evenemang knutet till Linné år 2007? Se till att det kommer med i evenemangskalendern!

www.linne2007.se

Ramprogrammet

Samverkan för landsbygdsutveckling i Värmland 2005-2006

Programmet bygger på att främja förnyelse och lokal utveckling på landsbygden i ett underifrånperspektiv, genom samverkan mellan lokalbefolkning, deras organisationer, berörda kommuner, länsstyrelsen m fl.

Var?

Programmet gäller inom Arvika, Eda, Filipstad, Forshaga, Grums, Hagfors, Karlstad, Kil, Kristinehamn, Munkfors, Storfors, Sunne, Säffle, Torsby och Årjängs kommuner. I Arvika, Filipstad och Sunne är dock pengarna förbrukade.

Vilka kan söka?

Lokala organisationer, byalag och andra föreningar. Privatpersoner kan söka utvecklingsstipendier (5 000 - 5 000 kr) till bra verksamhets- eller företagsidéer i ett tidigt stadium. Man måste bo och vara verksam inom de geografiska områden där landsbygdsstöd kan utgå.

Att tänka på

Den egna privata insatsen ska vara minst 50 %, endera i pengar eller eget ideellt arbete. Eget ideellt arbete värderas till 175 kr/tim och ska ingå i både kostnads- och finansieringsbudgeten. Enskilda företag är inte stödberättigade i detta program. Driftsbidrag utgår inte till föreningars ordinarie verksamhet. Idéer och projekt ska ha koppling till utveckling och nytänkande för framtiden för att vara stödberättigade. Projekten skall vara avslutade under 2006

Till vad?

Programmet är inriktat på mindre utvecklingsprojekt inom följande insatsområden:

Lokal mobilisering

Startbidrag: 5 000-10 000 kr, exempelvis till en ny lokal utvecklingsgrupp

Förstudiemedel: 5 000-20 000 kr, att undersöka förutsättningarna för större projekt

Ökad attraktionskraft, utveckling och förnyelse

Utvecklingsmedel: 5 000-100 000 kr, för utvecklingsprojekt som leder till breddning av näringslivet på landsbygden tillvaratagande av natur- och kulturarvet så att det ges ett mervärde. Åtgärder som främjar samhörighet, lokal identitet och viljan att bo, verka och utvecklas i bygden olika samverkanslösningar för att hålla landskapet öppet insatser för att bevara och utveckla lokal service.

Ramprogrammet har strategier för att främja jämställdhet, integration och miljö. Sökanden bör därför vara uppmärksam på att användningen av projektmedel och dess effekter ska gynna dessa mål.

Information och ansökningsblanketter

Finns hos landsbygdsrådgivarna/näringslivsutvecklarna i de medverkande kommunerna.

Länsbygderådet tel. 0570-585 63

Ingela Bönström, Länsstyrelsens Näringslivsenhet tel. 054-1972 29

Ansökan sänds till:

Länsstyrelsen i Värmlands län

Näringslivsenheten, 651 86 KARLSTAD

Följ med i Ferdinands fotspår

För nästan 100 år sen gjorde Ferdinand Boberg en inventering av svensk byggnadskultur. Nu kan hembygdsföreningar medverka i uppsökandet av byggnaderna idag och delta i en jämförande studie tillsammans med Blekinge Tekniska Högskola. Boberg reste från norr till söder och tecknade av vad han uppfattade som hotad bebyggelse när Sverige moderniserades. Hur ser det ut på samma platser idag?

Sveriges Hembygdsförbund

Läs mer på www.hembygd.se/nyheter

Nordmarksbergs station

Kryssmarkerat

ligger

lagt växelspår

vid bergets yttre rand

stumt vilande

men ännu envetet kvar i iden

segdraget som gruvhästarnas vindor åt vardera hållet

Hans Ekström

Valberget. Fr. v. Hans Ekåsen, Torbjörn Almroth, Bengt Jonsson, Per Täppers och Nils Åke Antonsson. Foto Lennart Fernkvist.

Rapport från Skansmötet

Lördag 25 mars hade Värmlands Hembygdsförbund tillsammans med Fryksände Hembygdsförening och Föreningen Beredskapsåra i Finnskogen ett möte i Prostgårdslagårn i Torsby under rubriken Beredskapsåra och under deltagande av ca 75 personer.

Efter välkomsthälsning av Fryksändes Hembygdsförenings ordförande Ann-Margret Täppers inledde Karl-Axel Branzell med ett kort föredrag om Sveriges beredskap under kriget med tyngdpunkt på skansar. Han berättade också om tyskarnas anfallsplaner och den tyske befälhavaren Adolf von Schells krigsdagbok från våren och sommaren 1943 där man kunde följa uppbyggnaden av framförallt den tyska pansardivisionen som skulle anfalla med stöd av flyg genom Dalarna mot Mälardalen där man beräknade att möta de svenska pansarstyrkorna. Anfallet skulle kompletteras med tre infanteridivisioner varav en skulle gå över Torsby mot Karlstad. För att skapa förvirring i det svenska försvaret planerades luftlandsättningar i Sunne och Kil. Skansen på Valberget som täckte tre vägar utgjorde en huvudpunkt i det svenska försvaret.

Sverige räddades från den tyska attacken genom tyskarnas nederlag i Stalingrad och ryssarnas oväntade framgångar. Pansardivisionen fick avbryta och transporterades via Danmark och Frankrike mot sin undergång i Ryssland.

Nästa punkt i programmet var ett föredrag av Bernt Andersson, författare till *Hönsen värper små ägg i år*, där han berättade om sina upplevelser och erfarenheter från sin forskning. Han berättade om det politiska spelet för att hålla Sverige utanför ett krig och där de vilseledande uppgifterna från dagens politiker var försumbara jämfört med krigstidens.

Per-Albin Hanssons ord Vår beredskap är god avsåg inte vårt försvar där regementsnedläggningen fortsatte även efter krigsutbrottet den 3 september 1939.

Han avsåg istället den fördelaktiga livsmedels- och bränslesituationen Sverige befann sig i ca 90 % av befolkningen bosatt på landet. Han berörde också det personliga mod som visades under dessa svåra år.

Efter kaffe och våfflor berättade Nils Åke Antonsson om Skans 168 Valberget en mycket stor anläggning med 9 km lång och 5 km bred täckande infartsvägarna mot mellersta Fryksdalen. Den omfattande flera hundra skyttevärn pjäsplatser för pansarvärn, artilleripjäspatser och skyddsrum av vilket mycket på Valberget är intakt.

Stadsarkitekten i Torsby Torbjörn Almroth redogjorde sedan för sina idéer om en besöksbebyggelse på Valberget där skidtunneln skulle vara huvuddragplästret men kompletterad med de kulturelle lämningarna först och främst skansen men även torpbebyggelsen från mitten av 1800-talet och mer än 900 år gamla lämningar från kolning. Mötet var mycket uppskattat vilket visades av de applåder som följdes.

Karl-Axel Branzell

Källa: *Kriget i den neutrala zonen*. Lars-Åke Johansson

Två Fröding för en Selma

När doften av bageri, nybakat bröd, sprider sig längs gatorna på någon ort vi besöker kommer jag osökt att tänka på min skolväg hemma i Karlstad under gymnasieåren. Ungefär mitt på Drottninggatan låg ett bageri och det hände ofta att jag tog en något längre väg till läroverket bara för att få känna doften av ugnsvarma bullar virvla in i näsan och reta slemhinnorna.

En dag i somras fick denna känsla ytterligare förstärkning när vi var på väg hem från torget i Varberg. Varje onsdag och lördag är just torget samlingsplats för traktens bönder, trädgårdsodlare, hantverkare och knallar. Sommartid drar marknaden folk ur sommarstugorna och ska man träffa boråsare, så är chansen stor att detta sker just på torget i denna idylliska kuststad. På väg till parkeringsplatsen drog plötsligt den omisskännliga doften av bröd genom gatorna och vad annat kunde vi göra än gå in i den lilla butiken för att hitta något frestande gott.

Eftersom en kund just gjorde sina inköp kunde vi i lugn och ro kasta blickarna uppåt väggarna, där bröd i olika former exponerades. I inglasade montrar på disken fanns småbröd, kakor, bakelser och annat gott. Då styrde blicken mot en stor korg, som upptog en del av det fria utrymmet på disken av trä. Där låg olika bröd, limpor, kubbar, formbröd, väl inslagna, men lite vid sidan om.

– Det är gårdagens, sa damen bakom disken, när det blev vår tur. Det där är en Fröding, fortsatte hon och pekade på en rund bulle översållad med massor av underliga frön. En Fröding, tänkte jag och såg genast framför mig den slitna gungstol på Karlstads-Tidningens redaktion jag suttit i för att hämta inspiration. Bland de anställda på tidningen gick stolen under namnet Frödings gungstol. Den påstods emanera från Frödings tid på tidningen, men ingen kunde egentligen bevisa att det verkligen förhöll sig så.

– En Fröding? Ett leende spred sig över mina läppar. Det var ju faktiskt riktigt fiffigt. Ja, rentav riktigt lustigt, en rund brödlimpa översållad med fröer, en Fröding.

– Tio kronor styck, sa hon, det är ju gårdagens!

– Jag tar två. Jag kände plånboken mot utsidan av mitt högerben, stack ner handen och plockade upp den, öppnade och tittrade ner i sedelbunten. Där låg en tjugokronorssedel, en Selma och väntade.

– Två Fröding för en Selma, sa jag till expediten. Fast jag håller nog Gustav Fröding för mer än Selma Lagerlöf, fortsatte jag. Damen bakom disken såg förtvivalat på mig, tog sedeln med Selma på och fortsatte mot kassaapparaten som om ingenting hade hänt. Ingenting hade ju hänt, det var ju bara min nostalgi som spelat henne ett spratt.

Ulf i Sandhult

20-kronorssedeln

Huvudmotivet på sedeln är ett porträtt av författaren Selma Lagerlöf. Porträttet är graverat efter ett fotografi taget av Jaegers ateljé 1922. Hon är den första kvinna som har avbildats på en svensk sedel.

Hästsckjutsen på 20 kronorssedeln är hämtad från ett fotografi som togs söndagen den 17 augusti 1919. Då reste Selma Lagerlöf till Östra Ämterviks kyrka för att hedra minnet av sin fars 100-åriga födelsedag. I trädgården vid Där Fram i Södra Ås stod fotografen Henning Berggren och förevigade detta ögonblick. På sedeln är bilden spegelvänd.

På sedelns framsida finns även inledningen till *Gösta Berlings saga*. Inledningen är hämtad ur författarens originalmanuskript. I bakgrunden syns en stiliserad värmländsk landskapsbild av en skog och en sjö. Detta tema tas även upp i mikrotexten som löper längs med den högra kanten på sedeln.

Sjön har sina källor ganska långt uppe i norr, och där är ett härligt land för en sjö. Skogen och bergen upphöra aldrig att samla vatten åt den, strömmar och bäckar störta ned i den året om. Den har fin vit sand

På sedelns baksida är motivet en grafisk tolkning av ett avsnitt ur *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige*, där Nils och Mårten gåsakar flyger över Skånelätten. Gravyren är utförd av Toni Hanzon. Sedeln utkom 1992.

Porträtt av Selma Lagerlöf, ur Mårbackastiftelsens arkiv. Foto: Jaegers ateljé. Hästsckjutsen ur Östra Ämterviks Hembygdsförenings arkiv. Foto: Henning Berggren.

Såguddens Museum

Arvika

2006 års utställning

10/6 – 31/8

tis – sön 12 - 17

SJÖFART PÅ GLAFSJORDEN

En historisk kavalkad med
teckningar och foton

Finsk rökstuga, soldattorp och fordonshall med
vagnar, slädar, seldon och jordbruksredskap.

Fornminnen från jägarstenåldern och framåt, i
kyrksalen finns ett stort antal träskulpturer och
andra kyrkoföremål. Vår samling av målade
skåp och bonader är unik och högst sevärd.

Guidad visning kl. 14.00

Kaffestuga öppen alla dagar 11 - 17!

0570 – 137 95 www.sagudden.com

Bli medlem i:

Värmlands Hembygdsförbund

Obligatorisk föreningsavgift 500 kr/år
inkluderande 5 ex av Näverluren.

Näverluren

Prenumerationspris: 100 kronor per år o enskild

Prenumeration av Näverluren erhålles genom att sätta
in nämnda summa på vårt postgiro 9 70 98-8

Glöm inte skriva namn och adress

Bygdespelet

AMERIKA- BREVET

Blomskog
1–2 juli

Lördag den 1 juli

11.00 Start hantverk & försäljning

12.00 Tomas Jönsson

årets Värmlänning inviger

12.30 Underhållning Hans Martin

15.00 AMERIKABREVET

Söndagen den 2 juli

11.00 Gudstjänst

12.00 Start hantverk & försäljning

13.00 Bengtsfors Dragspelsklubb

15.00 AMERIKABREVET

Servering av:

Sill och poteter

Börgåskövr m lompe

Kalvpankaka m sylt

Kaffe m dopp

Kaffe o klengås

Hantverk och hemslöjdstombola

Postkontor med egen spåmpel

Strutkarameller

Rune Evert underhåller på

gårdstunet

Guidade turer

Rundturer med häst

Inträde: Vuxna 100 kr

Program 10 kr, parkering ingår

Barn under 16 år gratis

Välkomna hälsar Blomskogs Hembygdsförening